

A HADIROKKANTAK TELEPÍTÉSE MAGYARORSZÁGON

ELŐADTA

Dr. CZETTLER JENŐ

A MAGYAR TÁRSADALOMTUDOMÁNYI EGYESÜLET ÉS
A MAGYAR GAZDASZÖVETSÉG ÁLTAL 1916. ÁPR. 14-ÉN
TARTOTT ROKKANTÜGYI ÉRTEKEZLETEN

BUDAPEST

STEPHANEUM NYOMDA R. T.

1916.

Ára 1 korona.

A VILÁGHÁBORÚ egyik legnagyobb tanulsága az ember értékének emelkedése és megbecsülése. Paradoxonnak tetszik ugyan, hogy ma, amikor olyan olcsó az élet, s amidőn a halálnak százezer aratása kevesebb lelki felindulást okoz, mint békében egy-egy családirtás, vagy vasúti szerencsétlenség, az emberi élet értékének emelkedéséről szólnak. Pedig ha jól szemügyre vesszük a dolgot, ennek a felfogásbeli változásnak érdekes jelenségeit tapasztaljuk. Míg azelőtt a legtöbb állam nem igen törődött azzal, hogy az általa termelt s igen nagy értéket képviselő munkaerő kivándorol-e az országból, vagy bent marad; nem törődött azzal, hogy a szaporodás vidékenként, foglalkozási áganként milyen arányú; csak gyenge kísérleteket, tett a halálozások számának leszállítására; ma, amikor a katonaság és a termelés egyformán nagy igényekkel lép, fel katonái és munkaerő tekintetében, egyszerre reáeszmélt, hogy az ország ereje nem a holt tőkékben, hanem az emberanyagban van, mert hiszen ezek termelik magát a tőkét is.

A társadalom lelkiismerete megmozdult. A tömegbetegségek leküzdésére új egyesületek alakulnak, a csecsemővédelmet, az anyavédelmet, szóval az emberi munkaerő keletkezésének istápolását országosan felkarolják. Komoly tervek vetődnek fel és még komolyabb mozgalmak indulnak meg, hogy külföldre szakadt véreinket visszatelepítsék, szóval egy megfordított kivándorlási folyamatot indítsunk meg. A rokkantak telepítésének kérdésénél, amely jelen előadásom tárgya, sem kizárólag a jótékonykodás, a szánalom játszik szerepet. Magasabb állami érdek fűződik ahhoz, hogy a honvédelem eme szánandó áldozatai megfelelő egzisztenciához jussanak s a haza földje, amelynek védelmében váltak rokkantakká, tápláló édesanyjuk legyen nekik is, családjuknak is.

Sem külföldön, sem hazánkban nem vitás kérdés többé, miszerint a falusi családok a legtermékenyebbek. Az sem képezheti többé vita tárgyát, hogy a mezőgazdasági foglalkozás szolgáltat a hadseregnek legtöbb katonát, főként olyanokat, akik a fronton vitézkednek. Németország iparos állam, lakosságának mindössze $\frac{1}{3}$ -a él mezőgazdasági foglalkozásból, s ennek dacára

katonaságának majdnem 65%-a vagy faluról származik, vagy városban született ugyan, de a háború előtt mezőgazdasági foglalkozást folytatott. Nálunk a katonaságnál még kedvezőbb a földmivesek száma. Misem természetesebb tehát, hogy azok a sebek, amelyeket a háború népességünk testén szakított, legnagyobb és legfájdalmasabb űrt hagynak a mezőgazdasággal foglalkozó népesség soraiban, ami közgazdasági szempontból is súlyosan esik a mérleg serpenyőjébe. A pénzügyminiszter legutóbbi indemnitási beszédében utalt arra, hogy a legnagyobb magyar ipar a mezőgazdaság és ennek értéktermelése az államháztartás egyensúlyára, sőt bizonyos mértékig a magángazdaságok és vállalatok egyensúlyára is befolyással van. Az iparos Németország és Ausztria, hogy csupán szövetségeseinkről szóljak, megérzi ugyan a háború okozta munkákész csökkenést a mezőgazdasági termelésben is, de e foglalkozási ág intenzitásának hanyatlása külkereskedelmi mérlegét és egész pénzügyi helyzetét nem befolyásolja oly döntő módon, mint Magyarországon. Hiszen nekünk a háború után *a mezőgazdaságban kell többet termelnünk*, hogy a pénz és az áru egyensúlya ismét helyreálljon, fizetőképességünk megerősödjék s így a fixfizetésből élő társadalmi osztályok, de az iparosok és kereskedők is normális, vagy kevéssé emelkedett árakkal számolhassanak.

Az ember értéke a háború után is megtartja azt a magas kurzust, amelyet a háború alatt elért, nem ugyan mint katona, de elsősorban mint mezőgazdasági termelő erő. A háború után a tisztán járadékból élő, vagy a sinecurákat betöltő foglalkozások létjogosultsága megszűnik. S az, aki tisztán humanitárius nézőpontokból a még munkaképes rokkantak számára az édes semmittevést, vagy ami ezzel egyenértékű a járadékot, ezt a keskenyen szegett mindennapi kenyeret, elegendőnek gondolja, az elsősorban a nemzeti jövedelmet szándékozik öntudatlanul is csökkenteni. Ezenkívül generációra kihatólag csökkenti a munkakedvet, mert a rokkantnak nem csak munkaképességét, hanem munkakészségét is vissza kell adni, amely egyébként a rokkantban a teljes egyenértékűség érzését keltvén, számára az életöröm állandó kútforrása lesz.

Különben ma már nemcsak néhány ezer rokkant ellátásáról van szó, hanem a tuberkulotikusokat, reumásokat és más belbetegeket is beleszámítva, százezrekről. Ha ezek, a háború előtt a nemzeti termelésben tevékeny és a nemzeti jövedelmet gyarapító százezrek vagy közvetlenül, mint tisztán járadékosok, vagy közvetve mint fölösleges állami kishivatalok bírlalói, eltartottakká válnak, a nemzeti jövedelem kettős megterhelése következik ebből, egyrészt az évenként felélt járadék összege, másrészt a felhasználatlanul maradt munkaerő, amelyre a nemzeti termelésnek háború után fokozott mértékben lenne szüksége. De magának a rokkantnak is eminens érdeke a munka. Fokozott

életigények, túlságosan emelkedett élelmiszerárak mellett a járadék összege, amelyet minden illetékes gazdasági tényező a mainál sokkal nagyobb mérvűnek, a háború előtt élvezett jövedelemmel arányosnak szeretne, koránt sem elég neki a megélhetésre, még kevésbé családalapításra. Ezzel szemben, ha az élelmiszereket a rokkant és családja maga termelheti s ezenkívül saját lakással bír; házzal és kerttel rendelkezik, úgy bizonyára készkiadásainak 80-90%-ától megszabadul és járadéka gyermekeinek nevelésére, vagy tőkegyűjtésre fordítható.

Sokszor és nagyon illetékes helyről hangzott el az a nyilatkozat, hogy a rokkantak alkalmazhatósága a mezőgazdaságban erősen korlátolt. Igaz, hogy ezzel szemben az orvosok, mezőgazdasági szakemberek valami húszféle foglalkozást tudnak felsorolni, amely a rokkantak mezőgazdasági elhelyezését lehetővé teszi; még a mindkét szemükre vak földművesek mezőgazdasági munkáját is lehetőnek tartják németországi szakemberek. Ebben a vitában valószínűleg középütt az igazság. Az egyik fél a munkaképességet, a másik fél a munkakészséget veszi figyelembe. Előbbinek a megalapozója a lelkiismeretes orvosi kezelés, utóbbinak csak egy orvossága van és ez a magántulajdon varázsereje.

A munkaképessége nagyobb részét veszített rokkantaknak csak elenyészően kicsiny része fog mint mezőgazdasági munkás vagy cseléd, sőt bátran mondhatjuk, mint ipari bérmunkás is megélhetést találni. Legtöbb esetben nem a munkaadón, nem is az egészségi állapoton múlik ez, hanem azon a körülményen, hogy a csekélyebb munkateljesítmény ugyanolyan díjazást a szabad munkapiacra aligha talál, mint a teljes értékű munka s ennek következtében a rokkant másodrendű munkásnak erezi magát, kedvét veszti. Ezzel szemben, ha önállóan termelhet és ebben a vállalkozásban családjának munkaerejét is igénybeveheti, szívesen fog dolgozni és erejének maximumát fogja kifejteni, egészségének veszélyeztetése nélkül. Minthogy pedig a modern tőkéstermelésben a kisebb existenciák önállósulása csak egyetlen termelési ágban fejlődik tovább, tudniillik a mezőgazdaságban, míg ezzel szemben az ipar és kereskedelem a tőkekoncentráció, a nagy vállalatok alakulása felé halad; a rokkantak elhelyezése a mezőgazdaságban nemcsak a gazdasági fejlődés általános irányát nem akasztja meg, sőt az újonnan létesítendő kis üzemek a termelés intenzitását is fokozni hivatottak. A háború okozta ezernyi változás közt ugyanis nem szabad szemünk elől veszteni azt a nagy fordulatot, amelyet a háború a termelésben, de elsősorban a mezőgazdasági termelésben elő fog idézni. A katona országot, világot lát, új művelési módokkal, kultúrértékekkel ismerkedik meg. Lesz ugyan tekintélyes százalék, amelyet a városok csillogó pompája a falutól és a mezőgazdasági foglalkozástól elcsábít, de a nagy tömeg, a háborús fáradalmak között is megmarad földművesnek és ezzel a szemmel nézi a bejárt országok szántóföldjeit, állattenyésztését stb. A rokkant katonánál

Å felébredt intelligencia egyébként is kénytelen lesz a fizikai erő fölé kerekedni. Eddig a földműves munkájánál a fizikai erőn volt a hangsúly. Még a kiscgazdánál is, aki pedig önállóan termel, a helyes üzembesztás, a piaci viszonyoknak megfelelő árütermelés alárendelt jelentőségű volt azzal szemben, hogy ki tud nagyobb petrencét vinni, nagyobb rendet vágni. A földműves katona rokkantsága ezt az évezredes tradíciót halomra dönti s kényszeríti őt arra, hogy üzemi beosztásánál inkább észszel, mint erővel dolgozzék. Eltekintve attól, hogy maga az állami rokkantügyi hivatal is igyekszik, de a gazdasági egyesületek is igyekezni fognak ezt a szakértelmet teljes mértékben fokozni, megkönnyíti az önállóan termelő rokkant gazda helyzetét az a körülmény is, hogy ellentétben a kapitalista termelési rendszerrel, ő még mindig családi gazdaságban él és termel, vagyis háza és a hozzá tartozó föld, amit a székely oly igen találóan, együttesen *életnek* nevez, a család, minden egyes tagjának munkaereje számára tevékenységet, elhelyezést biztosít. A családfő, különösen ha dolgos felesége és egészséges gyermekei vannak, mint rokkant is teljesen egyenértékű termelő tényező lesz, ha a durva fizikai munka helyett kicsiny üzemet irányítja, kert-, állates tejgazdasággá alakítja s maga csupán a folytonos üzembjavítást és értékesítést végzi, a könnyebb mezőgazdasági tennivalók mellett.

Csak az a baj, hogy az önálló termelés lehetőségét a mai helyzet szerint a rokkantaknak csupán fele, a kiscgazda és a törpebirtokos használhatja fel. Ezzel szemben a zsellérek és nincstelen munkások' föld nélkül, termelési készségük szolgálatába nem állíthatják munkaképességüket. *A rokkant-telepítésnek úgy nálunk, mint Németországban és Ausztriában éppen az ád szociális jellegén túlmenő közgazdasági fontosságot, hogy ezáltal a rokkantak százezreit önmaguk és mások szemében is teljesértékű munkássá lehet tenni,* nemcsak munkaképességüket, de munkakedvüket és készségüket is vissza lehet adni s őket ezáltal a nemzeti termelés reorganizációjánál a legteltesebb mértékben felhasználni. Éppen azért Németországban és Ausztriában, ahol ennek a kérdésnek már széleskörű irodalma van, nemcsak a mezőgazdaságból származó rokkantakat akarják gazdálkodó, vagy kertészeti telephelyekhez juttatni, hanem a kézműveseket és az ipari munkásokat is, kiskertes családi házak és kertvárosok építése útján. Sőt a német mozgalom túlmege a rokkantság határán is, amidőn minden tűzben volt katona számára családi otthon elnyerésének jutalmát ígéri, amint ezt előttem ugyanezen helyről *Damaschke Adolf* is hangoztatta, hogy tudniillik a hazáért harcoló katonák legszebb jutalma az általuk megvédett ország egy darabkájának tulajdona lesz. Ugyanaz a gondolat ez, amit 1848-ban a magyar néplélek egyik legalaposabb ismerője, Kossuth Lajos is nagy eredménnyel hangoztatott.

Csak az a kérdés, miként fogjunk hozzá a hadirokkantak telepítéséhez, amely gyűjtőfogalom alatt természetesen nem kell kizárólag átköltöztetéssel járó birtok- és hitelműveletet érteni,

hanem a parcellázás, földbérletek, munkásházak stb. birtokpolitikai rendszerét. Poroszország katonai szempontokból 200 esztendeje állandóan telepít s a legutóbbi években is az orosz invázió által veszedelmezett keleti tartományokban egy milliárd márka költséggel több mint 60.000 családot telepített le. Sokkal könnyebb tehát itt a rokkantak telepítését bekapcsolni az általános telepítési politikába, ahol az államon kívül közhasznú társaságok, altruista pénzintézetek, községek stb. állandóan foglalkoznak a telepítés kérdésével, mint nálunk, ahol a telepítés csak hézagos állami szervezetre, pénzügyi erejében eléggé korlátolt félhivatalos pénzintézetekre támaszkodhatik és hiányzanak azok a társadalmi szervek is, amelyek Németországban tanácsadással, közreműködéssel a rokkantak letelepülését előmozdítják. Különösen hiányzik nálunk az egészséges *decentralizáció*, mert ha központokat létesítünk is, a tulajdonképeni intézkedést végeredményében mindig az agyonterhelt alsóbbfokú közigazgatás nyakába fordítjuk, amelynek a legjobb akarat mellett sincs sem kellő tudása, sem megfelelő ideje, hogy mást, mint sablonszerűt alkosson ezen a téren.

Nálunk tehát a rokkanttelepítés szervezetét majdnem újonnan kell megalkotni. Természetesen ennek létesítésénél a már előzőleg e téren szerzett tapasztalatokat, továbbá az állam pénzügyi erejét is teljes mértékben mérlegelni kell. Az állami telepések kivéve a kiveendőket, eddig nagyrészt óriási hátralékban voltak az állammal szemben. Úgy látszik, hogy az a közfelfogás vert gyökeret nálunk, mintha az állammal szemben a tartozás nem volna kötelező. Félő tehát, hogyha az állam maga végzi a rokkanttelepítést, akkor a letelepítendőek később oly kívánságokkal lépnek fel vele szemben, amelyeket szűkös államháztartási viszonyaink közt teljesíteni képtelenek vagyunk. De abban az illúzióban se ringassuk magunkat, hogy ezt a nagy kérdést valamely külön e célra szervezett pénzintézet segítségével meg tudjuk oldani, még ha az a helyi viszonyokhoz jobban simuló hitelszövetkezetre támaszkodhatik is. Mert a földszerzésen és hitelnyújtáson kívül annyi ezer mindenféle társadalmi és gazdasági előfeltétel van a telepítés sikerének, hogy ezt egyetlen központi orgánus még áttekinteni sem lesz képes. A társadalomnak, de különösen a gazdasági érdekképviseletnek is részt kell vállalni ebből a nehéz munkából, mellettük pedig a városoknak és nagyobb községeknek, ott, ahol nem gazdálkodó telephelyek, hanem munkásokolóniák, helyesebben kiskertes családi házak létesítéséről lesz szó. Ép úgy, mint ez Németországban történt. Emellett marad elég tennivalója az államnak akkor is, ha csupán újabb, törvényhozásilag megalapozandó jogintézmények megteremtését és életbeléptetését vállalja magára: a járadékirtok, az örök bérlet, a jelzáloghitel, az örökjog stb. reformálását, amely elengedhetetlenül szükséges, hogy a telephely ne csak megadassék a rokkantnak, a hadiözvegynek, sőt ha lehet minden fronton volt

katonának, hanem az meg is maradjon az ő és családja kezén.

A rokkanttelepítésnél három különböző kérdéssel kell számot vetni. Első a *földszerzés* a rokkantak számára. Második a birtokpolitikai művelet hitelkérdésének megoldása. Harmadik a települő rokkantak megválasztása és a telepítés végrehajtása.

Honnan vegyünk földet a rokkantaknak? Mindenekelőtt az a kérdés, hogy mennyi földre van szükség. Mert egész más feladat az, ha csupán a Damaschke-féle családi házokról, vagy legfeljebb kertésztelepekről van szó és egészen más, ha gazdálkodó telephelyeket kell létesíteni. Az elsőt az egész országban 20-30 ezer, a másodikat 2-300,000 holddal meg lehet oldani, utóbbinak teljes megoldásához azonban alighanem millió felüli katasztrális holdra lesz szükség. Ennek dacára a helyzet még sem olyan vigasztalan, mint azt sokan gondolják, akiket a magas földárak és a háborús birtokforgalom csökkenése abban a téves hitben ringat, hogy Magyarországon elegendő föld nincs rokkanttelepítésre. Föld lesz, csupán arra kell ügyelni, hogy a birtokspekuláció ebben a jótékony célban ne találhasson újabb kereseti alkalmat és árfelhajtási tényezőül fel ne használhassa. Épen ezért taxatív felsorolt esetekben a *kisajátítás jogát* is meg kellene adni az államnak különösen kisebb kertvárosok, vagy kertésztelepek létesítésénél, mint a túlzott árfelcsigázás ellenszerét. Természetesen ez csak ultima ráció marad, mert elsősorban a szabad birtokforgalom útján lehetne és kellene a hadi rokkantak számára szükséges földet biztosítani. A birtokforgalmi statisztika adatai szerint a telekkönyvi birtoktestek forgalma, eltekintve az örökösödési változásoktól, tehát tisztán az adásvételt és az árveréseket véve figyelembe, évenként kerekszám 500.000 drb, körülbelül egy milliárd korona értékben. Országosan 1000 K holdankinti földárat véve számításba, évente 1 millió kat. hold föld áll a hadi rokkantak telepítési akciójának rendelkezésére, a szabad birtok forgalom útján is. Ha ezekre a birtoktestekre az állam, a község és közhaszonra dolgozó intézetek *elővételi jogot* nyernének – oly intézkedés, amely Bajorországban és egyéb délnémet államokban a birtokspekuláció ellenszeréül régen tételes jog – ezáltal útját lehetne állani az idegenkez terjeszkedésének s az akció sem idézne elő fölösleges súrlódást, különösen ott, ahol a rokkantak érdeke épen a jóindulat fölkelése. Ez a módszer egyébként is a rokkantak érdekében áll, mert a szabad birtokforgalomban szerzett föld, ha a telepítő-akció ehhez dán rendszerű segítséget nyújt, lehetővé teszi, hogy eddigi lakóhelyén vagy annak közvetlen környékén találja meg boldogulásának eszközét a rokkant, szemben a telepítéssel, amely a legtöbb esetben átköltözést kíván. Különben azt hiszem, hadi rokkantak telepítésének céljaira, főleg 20-50 éves bérleti alapon sok nagybirtokos önként is szívesen adna földet, különösen, ha az akció a rábeszélés, a hazafias buzdítás eszközét is igénybe venné. A há-

ború tanulságai különösen fogékonyakká teszik a nagyobb gazdákat annak belátására, hogy a munkáskézhiánynak legjobb ellenszere, ha az uradalmat minél több kis- vagy törpebirtokos falu környezi, ezek gyermekáldása a munkáskezet mindenkor biztosítja. A kötött birtokok szintén felhasználhatók telepítési célra, amint erre Székesfehérvár nagyérdemű püspöke, *Prohászka Ottokár* reámutatott a Magyar Gazdaszövetség közgyűlésén. Az ő közismert indítványa felment az alól, hogy e részletnél tovább időzzek. Meg kell azonban jegyeznem, hogy a rokkantak számára való földek megszerzésénél nemcsak a nagyobb területekre kell figyelemmel lenni, hanem a kisebb ingatlanokra is, mert pénzügyi és szociális okokból lehetőség szerint arra kell törekedni, hogy a rokkant letelepítése saját közösségében történjék, ahol rokonai, jóbarátai élnek, akik őt életküzdelmében támogatják. Épen ezért a *kisebbségi ingatlanokat, a regáléhoz tartozó földeket, községi apaállatok tartására kijelölt réteket, esetleg a pap, tanító, jegyző földilletményét is számításba kell venni*. Természetes ezeken a kicsiny földterületeken a tulajdoni telepítés sok nehézségbe ütközik, ha azonban huszonöt éves bérletről van szó, minden olyan haszonélvező szívesen megy bele a rokkant-telepítéssel foglalkozó állami vagy társadalmi intézmény garanciája mellett a szerződésbe, aki földjét eddig nem maga kezelte, hanem feles vagy pénzbérlésbe adta. Sőt amint «A földművelő rokkant katonák jövője» című dolgozatomban kifejtettem, árvák, özvegyek, városban lakó hivatalnokok, kézművesek, kereskedők ingatlanait is ki lehetne adni a rokkantaknak bérbe valamely pénzintézet garanciája mellett s ez a legtöbb esetben még könnyítés is volna a földdel nem bíbelődő tulajdonosok, de főleg a hadi özvegyek és árvák részére s alig hiszem, hogy ez ellen akár a gyámhatóságoknak, akár az árvaszékeknek kifogása lenne. Az önálló üzemalapításnak bérleti formáját a ma egyedül lehetségesnek gondolt tulajdoni telepítéssel szemben több figyelemben kellene részesíteni. A kötött birtokok tulajdonosai is szívesebben egyeznek bele a bérleti, sőt örökbérleti formába, mint az elidegenítésbe. A hosszú lejáratú bérlet pedig hatásában majdnem egyenértékű a magántulajdonnal. Így például Szegeden és Szabadkán 25 éves bérletidő mellett gyümölcsfát és szőlőt ültet a bérlő és értékes házat épít a bérletére, szóval tulajdonosnak érzi magát s ha vagyoniilag megerősödik, ami az esetek 80-90 százaléka, nem földet vesz, de újabb parcellát bérel. Itt legfeljebb arra lenne szükség, hogy a rokkant és leszármazója az első bérleti idő lejáratá után ne árverésen, hanem a terményárakhoz viszonyítva megszabott áron kapja meg újabb 25 évre a bérletet. Két millió katasztrális holdnál nagyobb területet könnyűszerrel lehet e kategóriák figyelembevételével a telepítési akció szolgáltatába állítani, különösen, ha nem csupán jelenlegi kultúrterületet, hanem a mezőgazdasági művelés számára ezután megnyerhető területeket is figyelembe vesszük. Németország erről a kérdéstről előre gondoskodott. Kétszázezer orosz fogoly lápot csapol, homok-

sivatagot márgáz több mint egy esztendeje, úgy hogy amikor a rokkantak telepítése aktuálissá válik, készen lesz a föld, amely várni fogja őket. Persze az ilyen újonnan nyert, jóformán uratlan területnél sem a tulajdonát ruházás formája, sem a megvétel nehézségei nem kötik meg a telepítő kezét. És itt, mint az alföldi tanya világ egyik bűvára kell, hogy kitérjek egy olyan kérdésre, amellyel eddig nálunk sem a rokkanttelepítés, sem a birtokreform kapcsán nem foglalkoztak. A Tisza-Duna közén 2-300.000 katasztrális hold föld, nagyrészt homokos és szikes terület, várja a munkáskezét. Alföldi városok levéltárában nyomát találjuk annak, hogy a törökdúlás előtt ez a sivatag mily virágzó gazdasági kultúra színhelye volt. Ma is ott, ahol a föld megtalálta a maga gazdáját, a szorgalmas, dolgos kisgazdakezet, aki családjával együtt 5-10 holdat foglal magának s azt állandóan trágyázza, gyümölcsfával, szőlővel megköti, a homoksivatagból aranyat termő paradicsomkert alakult. Ahol ellenben 100-1000 holdas darabban mérték ki a tulajdonjogot, ott sovány legelő van vagy a Szaharát megszegyentítő sivatag. Iskolapélda erre Kecskemét város Bugac pusztája, amelynek területéből a kisgazdák ekéje *Kada Elek* telepítő politikája folytán évről-évre elég tekintélyes részeket leszel. Szemének nem hisz az ember, hogy milyen különbség van alig ötven lépésnyire ugyanazon föld egyik vagy másik darabja közt.

A rokkantakat persze, sivatagba letelepíteni nem lehet. De vajjon, ha azt a pénzt, amit meglevő kultúrterületek vásárlásába fektet a telepítő állam, pénztintézet vagy társadalom, ezeknek az elhagyatott földeknek feljavítására fordítaná és a rokkantakat ezen területen helyezné el, a nemzeti termelésnek nem nyeresége lenne-e ez a beruházás? És a rokkantak intenzív termelése, ahelyett, hogy régi értékeket cserélne át, nem teremne-e oly új értékeket, amelyek nemzeti jövedelmünket abszolút véve gyarapítanak? Nem egy-két év munkájáról van itt szó. Hiszen a rokkanttelepítést s varázsvesszővel megcsinálni nem lehet. A kezdet, kísérleti telepek beállítása, nem jár nagy költséggel, sem nagy kockázattal, sőt egyes helyeken már a kísérletek eredménye is ismeretes, elég erre vonatkozólag a gazdasági szaklapokat figyelemmel kísérni és pl. a szikjavítás terén *Küzdényi Szilárd* igazgató-főmérnök eredményeit tanulmányozni.

A dologhoz nem értő laikus közönség előtt a telepítés kérdése úgy tűnik fel, mint kizárólagos földkérdés. Ebben a véleményében megerősítik azok az orgánumok, amelyek a földkérdést nem megoldani, hanem csupán politikai célokra kihasználni akarják. Pedig a földreform határát nem a rendelkezésre bocsátott föld, hanem elsősorban a hasznosításához szükséges beruházások tökemennyisége szabja meg. Még ha a bérletnél fölösleges földhiteltől eltekintünk is és csupán rokkanttelepesek házáinak építési, egész egyszerű felszerelésük beszerzési költségeit vesszük is figyelembe, aránytalanul több föld fog rendelkezésre állni,

mint amennyi tőkét háború után az állam, a városok, az ipar és a kereskedelem hitelélete nélkülözhet, illetőleg szabad forgalom útján eme földek betelepítésének céljaira átengedhet. Épen ezért a föld megszerzésénél sokkal nehezebb kérdés a *rokkanttelepítés finanszírozás-a*. Mezőgazdasági hitelünk szerves reformjára van szükség, ha ezt a fogas kérdést csak féligmeddig kielégítően megoldani akarjuk. Mert ne felejtjük, hogy már a háború előtt a jelzálogpiac annyira kedvezőtlen volt, hogy a régi 3 és 3%-os zálogleveleket elhelyezni alig lehetett, sőt legutóbb magasabb típusú kölcsönt sem igen tudtak gazdáink kapni. A momentán mutatózó pénzbőség senkit tévedésbe ne ejtsen. A háború után az államnak és az egész gazdasági életnek számtalan elpusztult érték pótlásáról kell gondoskodnia, úgy hogy épen az első időben, amikor a segítség a rokkantakra nézve legfontosabb, amikor azok gazdasági és társadalmi elhelyezkedése folyamatban van, aligha tudunk a mindenünnen jelentkező hitel igények kielégítése miatt a rokkanttelepítés érdekeinek megfelelő földkölcsönt szerezni. Mert a földkölcsön természete egészen más, mint az ipari, vagy kereskedelmi termelésben gyorsabban reprodukálható tőkéké. Az magas kamatlábat nem tűr és jóságának alapfeltétele a hosszú elhelyezés. A tőke pedig, amely lehetőleg magas kamatra törekszik és érdeke egyébként is a gyors forgalom, ha az utóbbi típusú kölcsönök iránt nagyobb az érdeklődés, a kevesebb hasznot nyújtó földkölcsöntől elfordul. De feltéve, hogy a külföldi jelzálogpiachoz viszonyítva magas, de nálunk még mindig kedvező kamatú zálogleveleket a háború előtti jobb évek forgalmához mérten tudnánk elhelyezni, még mindég nagy nehézségekkel volna kénytelen megküzdeni a rokkanttelepítés. Ellentétben ugyanis a német járadékbirtok intézményével, amely 75%-tól egész 90%-ig terjedő kihitelezést enged meg úgy, hogy egy 5000 koronás ingatlan megszerzése mindössze 500 korona lefizetést követel a szűkösebb anyagi viszonyok közt élő rokkanttól, nálunk a maximum, ameddig az Országos Központi Hitelszövetkezet és a Kisbirtokosok Földhitelintézete úgynevezett földkölcsöneiben valaha elment, 75 % s így az előbbeni példa szerint a magyar települőnek 1250 koronát kellene a legjobb esetben is lefizetnie, holott köztudomás szerint nálunk az alsóbb néposztályok anyagi ereje gyöngébb, mint Németországban.¹ Még rosszabbul áll a helyzet a házépítésnél, mert házra és épületekre kölcsönt záloglevél-kibocsátó intézeteink egyáltalán nem adnak; tehát a rokkantnak, aki pedig a dolog természete szerint még szegényebb ember, mint a gazdálkodó-telephelyét elnyerni kívánó kisgazda, jelentékenyen nagyobb tőkét kellene előteremtenie, mint utóbbinak. Ezenkívül minálunk a munkásházak állami

¹ György Endre ez előadáshoz fűzött felszólalásában utalt az Altruista Bank 80%-os földtehermentesítési kölcsöneire. Ezt azonban az állami támogatás teszi lehetővé, a szabad forgalom földhitele általánosan legfőljebb 67%.

támogatásától eltekintve, a lakásreform ügye teljesen el lévén hanyagolva, még arra sem számíthatunk, hogy közhasznú szövetkezetek a rokkantak kertvárosainak, avagy egyes és csoportos letelepülésének pénzügyi részét megoldani megkísértenék. Hát még, ha tovább megyünk a hitelkérdés taglalásába és áttérünk a kertészeti és gazdálkodó telephelyek üzemi hitelének a kérdésére, azokra a beruházásokra, állapotban, gazdasági eszközökben, amelyek nélkül nemcsak szabad, de semminő gazdálkodás sem képzelhető el! Kívánságokkal fellépni anélkül, hogy a megvalósításhoz szükséges eszközökre csak reá is utalnának, a szociálpolitika művelőinek többségénél szokásos. A közgazda sajnos kénytelen kívánásait mérsékelni, különösen ha tisztában van az állam szolgáltatási képességével és tisztában van a gazdasági élet szükségleteinek kielégítésénél rendelkezésre álló eszközök korlátoltságával. A rokkantak telepítésének pénzügyi részénél is csak egyetlen elv lehet irányadó, az t. i., hogy lehetőleg minél kevesebb pénztökét kössön le ez a művelet. Épen ezért, ha e célból rendelkezésre álló földet: állami, községi, egyházi stb. tulajdont olyan jogi formában tudjuk a rokkantak számára biztosítani, amely utóbbiakban a magántulajdon érzetét kelti fel, de egyébként birtokbaadása pénztökét nem kíván, ezáltal már jelentékeny részét megoldottuk a hitelkérdésnek is. Hazánkban a járadékirtok intézménye ismeretlen. Ép így az örökbérlet sincs elterjedve oly mértékben, mint a hogy azt ez az ősrégi intézmény megérdemelné. Ha tehát mi egyelőre a létesítendő kertészeti és gazdatelepeknél a járadék elvét honosítjuk meg, amelynek megválthatása a telepes jogában áll ugyan, de ennek lehetőségét intézményesen csak későbbi időben, 20-30 év, vagy a pénzügyeknek tartós javulása után létesítendő járadékbank megalkotásával támogatjuk, akkor már csupán ez a korlátozás is módot és alkalmat nyújt nekünk több ezer telephely földhitel nélküli létesítésére. A pénznek csak ott lenne szerepe, ahol a földet a szabad birtokforgalom, vagy kisajátítás útján készpénzzel kell vásárolni. Utóbbi tekintetben zálogleveleink elhelyezésének biztosítása a legfontosabb feladat mert ez, illetőleg a járadéklevél a telepítés pénzügyi alapja. Amit a volt osztrák igazságügy-miniszter *Klein Ferenc* a rokkanttelepítés kapcsán új állami telepítési hivatalok létesítéséről mondott, az szórói-szóra áll a hitelügy rendezésénél is. Hasztalan alapítunk új pénzügyintézetet ennek a célnak szolgálatára, ha zálogleveleink olcsó elhelyezését biztosítani nem tudjuk. Természetesen itt nem nyereszkezésről, hanem hazafias köteleességteljesítésről lévén szó, az ország méltán elvárhatja, hogy nemcsak az ügynevezett közhasznú pénzügyintézetek, a Magyar Földhitelintézet, a Kisbirtokosok Országos Földhitelintézet, a Magyar Földhitelintézetek Országos Szövetsége, de minden egyes pénzügyintézet, különösen azok, amelyek a háborús nyereségből ugyancsak kivették a részüket, sietni fog a rokkanttelepítés pénzügyi részét, külön e cél megjelölésével kibocsátott

jelzáloglevelek vásárlása útján előmozdítani. Az államnak egyébként módjában áll, törvényileg is kényszeríteni a nagyobb pénzintézeteket, hogy tartaléktőkékjük egyrészét a rokkantak járadékleveleiben, illetőleg zálogleveleiben helyezték el. Eredményes lenne, ha az állam a biztosító-társaságokat, de különösen azokat, amelyeknek anyaintézete ellenséges földön van, kötelezné arra, hogy tartalékaik túlnyomó részét rokkant-járadéklevelekbe helyezték el. A postatakarékpénztár által kezelt tőkék szintén nagyrészt ilyen célokra lennének felhasználhatók. Végül nem szabadna figyelmen kívül és felhasználatlanul hagyni a hadikölcsön-jegyzés eredményeit sem. Az Országos Központi Hitelszövetkezet igen szép eredménnyel gyűjtött a hadikölcsönre. És pedig nemcsak fiktív pénzeket, hanem nagyon is effektíveket, olyanokat, amelyek azelőtt takarékpénztárakban nem voltak koncentrálva. Ahogy a kisgazdákat ismerem, ők csak fölös pénzeiket adták oda, olyan összegeket, amiket nélkülözhetek és nélkülözhetnek a jövőben is. Most megismerkedtek a járadék intézményével, eszmévilágukban ez már jövődő számítási alap lesz. Ha tehát a hadikölcsön visszafizetése alkalmával az Országos Központi Hitelszövetkezet és a gazdatestületek mozgalmat indítanának aziránt, miszerint a visszafizetést a gazdák ne követeljék készpénzben, hanem zálog- vagy járadéklevélben, a kisgazdától begyűlt milliókat könnyen együtt lehetne tartani és ennek segítségével nemcsak a rokkantak telepítését, a visszavándorlást, hanem más egyéb birtokpolitikai és földterhermentesítési reformokat is meg lehet valósítani. Ezeknél a járadékleveleknél nem kellene kétszeres biztosítékot követelni, pótolhatná azt továbbra is az állami garancia a kihitelezés 75 %-a erejéig. A kisgazda pedig, ha tudja, hogy pénze nem vész el, hanem a hozzá legközelebb álló szerencsétlen katonák talpraállítását szolgálja, ép oly szívesen bocsátja a már egyszer felajánlott tőkéjét továbbra is rendelkezésre, mint amilyen megható módon hordta azt elsősorban a hitelszövetkezetek gyűjtőhelyeire. De ezen hitelügyi reformok után is még mindig megmaradna az a hézag, amely a legmagasabb kihitelezés mértéke és a vásárlandó telephely értéke között nálunk meg van. 75 %-ot veszek előbbinek maximuma gyanánt s minthogy 10% lefizetését feltétlenül meg kell követelni a rokkanttól, már csak bánatpénzül is, körülbelül 10-15% másodhelyű kölcsön nyújtása az a probléma, amelyen a rokkant telepítés sikere múlik. Ez a kölcsön meglehetősen kockázatos s így egyáltalán nem lehet arra számítani, de nem is lehet kívánni, hogy álcár altruista, akár nyereségre dolgozó intézetek állami, vármegyei vagy községi garancia nélkül ilyen kölcsönöket adjanak. De az állami garancia az adósok közvetlen tudomására adva, meglehetősen kétes értékű dolog, mert fizetési kötelezettségük teljesítését hátrányosan befolyásolja. Lehetséges lenne ugyan a másodhelyű kölcsönöket az első tételével egyesíteni és 90% erejéig megadni a kölcsönt úgy, hogy a települő rok-

kant ne is sejtse, miszerint két különböző kölcsön kamatait fizeti együtt, azonban ez a mód zálogleveleink kelendőségét rontaná s így több kárt okozna, mint hasznot. A másodhelyű kölcsönök fedezésére, esetleg a rokkant-telepítési zálog- és járadék-leveleket kibocsátó intézetek elsődleges kölcsöneinek 75-80%-ra való kiegészítése céljából legcélszerűbb volna külön *országos rokkant-telepítési alapot* szervezni, amelynek kezelését az altruista bankra vagy más közhasznú pénzügyi intézetre bízhatnák, természetesen nem azon kötelezettséggel, hogy maga végezze az egész országban a másodhelyű kölcsönök kihelyezését, mert ez a centralizáció megölné az illető pénzügyi intézetet, de megölné magát a rokkant telepítési akciót is, hanem oly módon, mint ahogy Németországban a «Preussen-Casse» alimentálja nem az egyes szövetkezeteket, hanem ezeknek önálló cselekvési jogkörrel felruházott tartományi központjait. Városok, megyék vagy több kisebb megyéből kialakult kerületek kereskedelmileg cégjegyzett s nyilvános számadásra kötelezett («*rokkant-telepítő társulatokat*») kellene a német «Landgesellschaft»-ok mintájára alakítani, amelyekben egyesülnének az illető vidék pénzügyi intézetei, közhatóságai, szövetkezetek, gazdasági érdekképviseletei s ez a félig vállalati, félig társadalmi, félig hivatalos szerv gondoskodnék a földvásárlásról, zálogleveles kölcsönökről s ez adná ki a központ által részére biztosított ellátmányból vizsgálat' és mérlegelés alapján a másodhelyű 15% erejéig terjedő kölcsönöket s ugyancsak ez gondoskodnék a kölcsönök további kezeléséről is, esetleg a hitelszövetkezetek vagy más helyi pénzügyi intézetek szolgálatát véve igénybe a pénz beszedésénél. Ez nálunk eddig ismeretlen vállalati forma a keletporoszországi telepítésekénél kitűnően bevált és tekintettel a helyi érdekelttséghez és helyi viszonyokhoz mért rugékonyságára, nálunk is sikerrel kecsegtet annak meghonosítása.

Felvetődik talán a kérdés, hogy a decentralizációnál miért nem gondolok én, aki pedig eddig a szociális akciók legalkalmasabb eszközének a szövetkezeti mozgalmat tartottam, a hitelszövetkezetekre. Elsősorban azért, mert a hitelszövetkezeteket ennél az akciónál az üzemi és személyi kölcsönök annyira igénybe fogják venni, hogy azoknak erejét a másodhelyű földkölcsönökkel megterhelni egyáltalán nem látszik kívánatosnak sem az ügy, sem a szövetkezetek szempontjából. De más ok is visszatart attól, hogy e fontos kérdésnél elsősorban a szövetkezetek közreműködésére számítsak. A magyar szövetkezeti intézmény akként fejlődött, hogy a központtal szemben csak helyi szervek állanak és hiányzik az a középső fokozat, amely Németországban, mint a szövetkezetek tartományi központja, önálló pénzügyi politikát folytat, önálló vállalatokba kezd úgy, hogy a Preussen Cassának nem kell az utolsó kicsiny falu kölcsön-ügyét is végső fokban magának tárgyalnia. Nálunk ez a közbeneső szerv hiányozván, a helyi szövetkezetek működési köre igen korlátolt. Ha a rokkant-telepítést a

helyi szövetkezetekre bízunk, ezek legfeljebb a szomszéd falu határáig látnak el s egész vármegyékre kiterjedő akciót áttekinthetően s így sikeresen megoldani nem lesznek képesek. Ha pedig a központ maga intézi a rokkant-telepítés földkölcösöit, a centralizációval járó összes bajok jelentkezni fognak működésénél.

Az a kérdés most már, hogy mily forrásokból táplálkozzék a rokkant telepítési alap. Nem nehéz a forrásokra reáutalni. Tekintettel arra, hogy itt elsősorban földművesekről és a mezőgazdaság érdekében álló reformokról van szó, a Haditermény részvénytársaság nyereségét kell elsősorban számba venni, ha nem is egészen, de tetemes részben. Ezek a tőkék a mezőgazdaságból származtak, méltánytalan lenne tehát, ha nem oda kerülnének vissza. A falusi lakosságnak a rekvirálásokkal és más egyéb műveletekkel együtt járó ellenérzését, már most is csak azzal lehet ellensúlyozni, hogy a különböző árdifferenciáknak közcélokra szolgáló felhasználását állítjuk előtérbe. Tekintettel azonban arra, hogy programmunk szerint nemcsak a mezőgazdákat, hanem az iparos rokkantakat is családi házakhoz kívánjuk juttatni és számukra kertvárosokat létesíteni, kívánatos lenne, ha a mindinkább előtérbe nyomuló hadinyereség-adó hozadékanak egy részét szintén a rokkant-telepítési-alapba utalnák be annak idején. Ezenkívül a bírságpénzek, általános rendeltetésű adományok stb. is ezt az alapot gyarapíthatnák. Végül rendelkezésre állana a rokkantak járadéka is, mint Németországban. A német földreformerek, telepítő-társulatok egyértelműleg követelték a rokkantsági és özvegyi járadékoknak, továbbá a sebesülési pótdíjnak *tőkésítését* s a birodalmi gyűlés épen a napokban fogadott el egy törvényjavaslatot, amely szerint a katonai hatóság rokkant-telephely vagy családi ház létesítésére, továbbá örök bérlet megszerzésére, végül földtehermentesítés céljára, ha az illető rokkant a felhasználás iránt biztosítékot szolgáltat, a járadékot részben vagy egészben tőkésíti és pedig a járadékra jogosult életkorához mérten (21-55 év) $7\frac{1}{2}$ -16-szoros összeg erejéig. A tőkésítést az özvegy is kérheti, de ha ismét férjhez megy, 3 hónap alatt vissza kell azt fizetnie. Ha az illető rokkant nem a kijelölt célra fordítja tőkésített járadékát, úgy ez tőle visszakövetelhető és a katonai fiskusnak zálogjoga van az illető minden vagyonára a tőkésített járadék erejéig. Természetes, hogy minálunk, ahol egyrészt a katonai járadék jóval alacsonyabb, mint Németországban, másrészt pedig a telephely vásárlásánál 10% helyett ma 20-25%-os tulajdontőkével kell a rokkantnak rendelkeznie, a járadék-tőkésítés kisebb szerepet játszik, mint Németországban. Végleg azonban ennek az eszköznek figyelembevételéről nem volna szabad lemondani és ha a törvényhozás elfogadja ezt az elvet, a járadékok tőkésítésével, illetőleg kezelésével az országos rokkant-telepítési alapot kezelő pénzügyintézet, volna megbízandó s a katonai kincstárnak is ide kellene átutalni az esedékes összegeket.

Sokkal nagyobb szerepe van azonban nálunk, tőkeszegény országban a rokkantak *járadék-lekötésének*, mint a tőkésítésnek. Főntebb, már említettem, hogy a rokkant-telepítés keresztülvitelénél a pénz szerepét lehetőség szerint korlátozni kell, egyrészt a szövetkezeti földbérlet, másrészt a meg nem váltható örökbérlet útján. Úgy ezeknél, mint a járadék- és zálogleveles kölcsönnél is érvényesülhet a járadéklekötés, ha a rokkant a földbérlet vagy a járadékbirtok után fizetendő összegnek vagy végül az amortizációs részletnek, illetve a másodhelyű (75%-nál nagyobb) kölcsönnek törlesztése fejében rokkantsági járadékát részben vagy egészben leköti. Ezt a műveletet és a vele kapcsolatos kezelési teendőket helyi szervezetekre nem bízám, ezt csak országos jellegű hitelintézet tudja kielégítőleg lebonyolítani és a többi rokkantak érdekében is kamatoztatni, mint azok összkölcsöneinek különleges biztosítéki alapját. Ily módon el lehetne azután érni, hogy ne csak az elsőhelyű, tehát zálogleveles és járadék-kölcsönök legyenek állandóak, törlesztésesek és a mezőgazdaság természetének megfelelően olcsó kamatlábúak, hanem a másodhelyű kölcsönök is. Ezt különben biztosítani hivatott a német földhitel-praxisban igen jól bevált *eladósodási határ* megállapítása is, amely a hitelzöt megnyugtatja afelől, hogy a birtoknak értékentüli terhelése s így a települő fizetési képességének meggyengülése lehetetlen. Ha ehhez még a hitelműveleteknél az altruisztikus pénzintézetek által élvezett illeték-, bélyeg- és portómentességet hozzászámítjuk, amit közérdekből csakis az Országos rokkanttelepítési alap kezelőjének ellenőrzése mellett lehet adományozni, mindenesetre a rokkantak települési kölcsönét olcsóbbá tehetjük a szokásos földkölcsönöknél.

Néhány szóval még a *városok rokkanttelepeinek* hitelügyéről kell megemlékeznünk, tekintettel arra, hogy itt nem földkölcsönről, hanem sokkal fejletlenebb építési kölcsönről van szó. Előbb említettem, hogy maguk a gazdagabb városok is alakíthatnának rokkanttelepítő társulatokat és bizonyára úgy, miként ez Németországban történt, sőt legújabban Bécs város is megtette, saját erejükből, alapjaikból, jövedelmükből és ami szintén igen fontos, polgáraik áldozatkészségéből teremthetnének alapot a rokkantak letelepítésére. A decentralizációnak épen az az óriási előnye a centralizációval szemben, hogy ha meg van a kultúr-törekvés és a szociális érzék a municipiumokban, ezek nemes versenyre kelhetnek egymással a nagy ügy szolgálatában. A fővárosban székelő országos központok számára bajosan nyílik meg a polgárok áldozatkészségének erszénye oly mértékben, mintha mondjuk Kecskemét, Szeged, Szabadka, Temesvár és a mit elsősorban kellett volna említenem, a székesfőváros önállóan szervez ilyen rokkant-telepítő társulatot, amelynek hitelműveleteit az országos központ támogatja ugyan, de munkáját meg nem akasztja. A legtöbb birtokkal rendelkező város saját telkeiből szívesen áldoz a rokkant-telepítés céljaira és bizonyára akadni fognak olyan va-

gyonos polgárok, vállalatok stb. is, akik és amelyek adomány, végrendelet stb. útján gyarapítani fogják ezeknek a helyi telepítő-társulatoknak anyagi erejét, esetleg, amint ezt Bécs város tette, garanciavállalással maga a város is előmozdítja a céit. Az örök-bérlet nagyobbmértvű felhasználása lesz az igazi erőssége a családi házak és kertvárosok létesítésével foglalkozó municipiumoknak, ha tudniillik telkeiket nem készpénzért bocsátják a telepítő társulat tulajdonába, hanem bérfizetésért, amikor is a telekvétel maga nem emészti fel a települő anyagi erejét, hanem ez megmarad a felépítmények létesítése számára, amelynek költségeit vagyontalanság esetén a telepítő társulat előlegezhetné saját ereje és az országos központ alimentálása mérvében. Ily módon azután akár családi házak, akár több lakásos bérházak rendszerében lehet segíteni a város lakó hadi rokkantakon, nekik és családjuknak egészséges otthont lehet teremteni.

Természetesen a dologhoz értő ember nem gondol arra, miszerint a rokkant elhelyezése befejezést nyer a föld vagy a ház átadásával. A kisebb gazdaságok beruházása még normális időben is a föld értékének 20-30%-át követeli meg. A háború után emelkedett jószág, gép- és eszközárakkal számolhatunk és így a beruházandó összeg feltétlenül nagyobb lesz. Még ha az állam magára vállalja a települőknek vetőmaggal való ellátását az első évben és néhány évi adómentességet biztosít számukra, akkor is a hitelszükséglet a fundus instruktus körül meglehetősen nagy mérvet ölt. Ezt elsősorban a szövetkezetek lesznek hivatva kielégíteni. De ismét újabb jogintézményre lesz szükség, hogy feladatukat sikerrel megoldhassák. Az *ingó-jelzáloghitel* törvényhozási megalkotása nélkül 1500 koronás lóárak és 2000 koronás tehénárak mellett a jelentkező hiteligényeket kielégíteni teljesen lehetetlen. A városok által létesítendő telepítéseknél természetesen számítanunk kell a városi vezetőség azon belátására, hogy a rokkant telepítést fel fogják használni a városi közélet megújításának megoldására és mondjuk a bolgár kertészethez és a tehenészethez szükséges tőkét maguk bocsátják a települő rokkantak rendelkezésére s ennek fejében kikötik, hogy a termények egy bizonyos %-át kamat és törlesztési részlet fejében in natura szállítsák a városok közéletmegújítási üzemébe.

Utóbbi kérdés különben már szoros kapcsolatban áll a harmadik felvetett problémával, hogy *miként bonyolítsuk le a rokkant telepítést*. Három szempont veendő itt figyelembe. Az első a települő rokkantak kiválasztása, második a telepítés végrehajtása és harmadik e két műveletben közreműködő szervezetek munkakörének kijelölése. Az első kérdés sem oldható meg oly könnyen, mint első tekintetre látszik. Németországban, ahol jóval kisebb a mezőgazdaságból származó rokkantak száma és ahol a telepítés kérdése előzetesen annyi meleg szeretettel alapoztatott meg, egész egyszerűen úgy formulázzák a megoldást, hogy akinek kedve

van, ért hozzá és tudja fizetni a 10%-os bánatpénzt, az minden nehézség nélkül telepíthető. Nemcsak a mezőgazdákat, hanem iparosokat, kézműveseket, szóval minden harcost, aki a fronton volt, magasabb nemzeti szempontból földhöz akarnak juttatni. Az ideális cél nálunk sem lehet más. Csak a kivitel nehézségeit nem szabad szem elől téveszteni. Ezek között legnagyobb szerepet játszik a saját tőke hiánya, amin a járadék-tőkésítés sem képes kellő módon segíteni. Azoknak a szerveknek tehát, a melyek a rokkant-telepítést intézni fogják, legnehezebb feladata lesz a sok jelentkező közül azokat kiválasztani, akik nemcsak legjobban reászorulnak a telephely útján nyújtandó segítségre, de akikről feltehető, hogy kezükben a segítség eszköze, nem válik az öngyilkosság szerszámává. Épen azért kell a dolgot decentralizálni, hogy az általános sablonok el ne nyomják a méltánylást érdemlő eseteket. Vezető szempont más nem lehet, mint elsősorban a rokkantaknak, másodsorban az özvegyeknek és csak harmadsorban a fronton volt katonáknak letelepítése. A második vezető elv, hogy bizonyos munkaképességi fokon alul lévők csak az esetben telepíthetők, ha megfelelő családjuk van a fizikai munka végzésére. Egyáltalán a családos állapotra olyan súlyt helyeznék, hogy a több gyermekes rokkantak mindég előnyben részesítendők. nőtlen emberek pedig csak az esetben telepíthetők, ha velük szüleik vagy testvéreik is letelepednek vagy záros határidőn belül megnősülnek. Harmadik szempont a gazdasági ismeret. Családi házat konyhakerttel, minden rokkant szerezhethet, ha a háború előtt nem is volt mezőgazda. Kertész vagy gazdálkodó telephelyet azonban csak az, aki ért a mezőgazdálkodáshoz. Nem akar ez az iparosokkal és kereskedőkkel szemben kizárás lenni, sőt ezeknek visszatelepülését a falura szintén erősen óhajtjuk, de saját érdekükben áll, hogy olyan vállalatba, amihez nem értenek, bele ne fogjanak, mert az kicsiny tőkéjüket felemésztheti s akkor vagyontalanul sokkal rosszabb helyzetbe kerülnek az élet nehézségeivel szemben, mintha semmi támogatást nem nyertek volna. Ha azonban mégis óhajtának kertész vagy gazdálkodó telephelyet elnyerni, úgy az állami rokkantiskolák segíthetnek rajtuk megfelelő mezőgazdasági oktatással a gyógyulás tartama alatt. Természetes, hogy amennyiben nem mezőgazdasági, hanem családi lakást biztosító telephelyekről van szó, ezekre elsősorban ipari munkásoknak, kereskedelmi alkalmazottnak, önálló kisiparosoknak, kereskedőknek vagy hivatalnokoknak van mint rokkantaknak igényük. A negyedik szempont a vagyoni viszonyok mérlegelése. A mi népünkben megvan a föld szeretetnek az a káros megnyilvánulása, hogy utolsó krajcárját is földszerzésbe öli. Azok a rokkantak tehát, akik vagyoni helyzetüknél fogva családi házzal és kerttel beérhetnék, bizonyára kertész-telephely után fognak vágyakodni és akik kertész-telephelyen könnyűszerrel keresnék meg az 1000 koronákat, utolsó krajcárjuk összeszedésével gazdálkodó telephelyet szereznek maguknak, ahol

leroskadnak a fizetendő haszonbér vagy járadék terhe alatt és egész életükben ők és utódaik is nyomorognak.

A rokkant-telepítés helyi szervének tehát lehető legnehezebb feladata lesz a túlzott kívánságok mérséklése s annak eldöntése, hogy melyik rokkantnak milyen nagyságú telephelyet kell juttatni. Külföldön fix birtok-kategóriákat és jövedelmezőségi számításokat csináltak arra nézve, hogy a családi házak, a kertész és gazdasági telephelyek, kézműves és gazdasági munkás telephelyek mily holdszámtól meddig terjedhetnek és hogy azok, a rokkantak tőkésített járadékát is figyelembe véve, mily lefizetéssel és mily jövedelmezőségi kilátások mellett szerezhetők meg. Mindez teljesen hiábavaló tervezetés. A mezőgazdaságban a szociálpolitikus sablonokkal nem dolgozhat. Egyik községben 5 hold elég a gazdaságcsalád megélhetésére, másutt 20-ból is csak nyomorog. A gyermekek száma, a városi piac közelsége, a talaj minősége stb. esetről-esetre más és más számítási eredményt ad. Épen ezért nem lehet centralizált telepítési akcióval sikert elérni, csakis német mintára, vidékenként szervezett rokkant telepítő-egyesület tud boldogulni, amely minden egyes esetet külön bírál el.

Miként történjék már most a rokkantak telepítése. Erre vonatkozólag javaslataiba «Földművelő rokkant katonák jövője» című dolgozatomban vannak lefektetve, azokhoz ma sincs hozzáadni valóm. Mindenekelőtt legfontosabbnak azt tartom, hogy a rokkantakat ne hurcoljuk ok nélkül egyik helyről a másikra. Lehetőleg ne csak saját falujukban, hanem saját gazdaságukban kell nekik azt a támogatást megadni, amely feltétlenül szükséges, hogy kicsiny üzemüket, dacára rokkant voltuknak, legalább a régi jövedelmezőség fokán megtarthassák. Ezt az elvet Németország hivatalos körei is magukévá tették azóta, amidőn a birodalmi gyűlés nemcsak új birtokszerzésre engedélyezi a rokkantsági járadék tőkésítését, hanem földtehermentesítésre is, amely csakis saját gazdaságban képzelhető el. Emellett a német gazdasági egyesületek és szövetkezetek gazdasági gépeket, haszonállatokat stb. osztanak ki a rokkantak között. Az én javaslatom szerint fölemelt járadékokat kellene adni a kiscsászda-rokkantnak mindaz ideig, amíg teljesen munkabíró, 18-20 éves fiúgyermeke a munka végzésének a gondját le nem veszi a válláról, hogy ez összegből cselédet, vagy legalább aratót fogadhasson. Vagy pedig, és ez az olcsóbb és közgazdasági szempontból is hathatóssabb módszer, az illető falu szövetkezeti életének, gazdaköreinek mozgásba hozatalával az üzem általános intenzitását azon helységben oly mértékben kell fokozni, hogy a rokkant kiscsászda, mint üzemének vezetője is megkereshesse kenyerét, családjának munkakeréjét pedig könnyebb, de jövedelmezőbb munkára használhassa. A szabad birtokforgalom is 'módot nyújt a segítségre, különösen ha a rokkanttelepítő társulatok dán mintára az önmaga által kiválasztott föld megvételéhez 10 hold területig 80-90%-os földköl-

csont adnak a rokkantnak s az egész műveletet úgy, miként ezt «Mezőgazdasági Szociálpolitikám» munkástelepítési fejezetében leírtam, lelkiismeretesen ellenőrzik. A törpebirtokos rokkanton ismét helyi földbérlettel gondoltam segíteni. S itt azokat a kisebb birtok-kategóriákat, tisztviselők illetményeit stb., melyeket főntebb említettem, kívánnám fölhasználni. Ennek a módszernek végtelen előnye az áttelepítéssel szemben, hogy úgy a kiscgazda, mint a törpebirtokos házat, gazdasági eszközeit, fölszereléseit értékesíteni lehet és nem kell az idegenben való bérletnél, vagy telepítésnél nagy költséggel új lakóházról és fundus instruktusról gondoskodni. Amely községben a rokkantak száma olyan nagy és a birtokviszonyok alakulása is olyan, hogy helyi reformmal a kettő közt egyensúlyt teremteni lehetetlen, ott kell a telepítés tulajdonképeni eszközéhez fordulni, amely nemcsak telephelyekre bontja a nagy üzemet, hanem átköltözteti régi lakóhelyéről a rokkantat is. Ennek a műveletnek simább lebonyolítására is tettem megfelelő javaslatot. Azt tudniillik, hogy akár az állam, akár más tényező végzi a telepítést, ha az újabb, nagyobb telephelyekért olyan kis, vagy törpebirtokos pályázik, akinek otthon birtoka van, ennek eladóvá lett birtokát ne engedjék át a szabadforgalomnak, hanem biztosítsák azt az illető falu olyan rokkantjai számára, akik elegendő értékkel nem rendelkeznek, gazdálkodó vagy kertész-telephely megszerzéséhez. Az átvett birtok méltányosan megszabott vételáráért pedig építtessen a telepítő-társulat a telepesnek háza s szerelje őt fel gazdasági eszközökkel.

A mi sajátos viszonyaink között, ahol leginkább a gazdasági munkás és a cseléd, szóval a kevesebb anyagi erővel rendelkező mezőgazdasági osztály szokott hozzá a vándorláshoz és hajlandó idegenbe telepedni, a rokkanttelepítésnél is sokkal nagyobb szerepe lesz a földbérlet-szövetkezeti, mint a tulajdoni alapon történő telepítésnek. A tapasztalás azt mutatja, hogy kisebb, úgynevezett gazdasági munkás-telephelyek elnyeréseért nem sokan pályáznak, minden földműves szívesebben választ önálló üzemet lehetségessé tevő földbérletet mint munkás-telephelyét, amely megköveteli, hogy idegen üzemben dolgozzék.

De bárminő legyen is a telepítés jogi formája, kétségtelen, hogy annak keresztülvitele nem fejeződik be a rokkant telepes birtokbavezetésével, sem a családirház kulcsának átadásával. A rokkantnak külön telepeken való elhelyezését a szakirodalom már rég meghaladott álláspontnak tekinti. Jövője csak is az úgynevezett vegyes telepítéseknek van, ahol egészségesek és rokkantak együtt találhatnak megélhetést. És mégis a rokkantakat támogatás nélkül magukra hagyni nem szabad sem a letelepítésnél, sem a további gazdasági fejlődésnél. Mihelyt nem az illető községben, ahol a rokkant maga választhat földet, hanem átköltöztetéssel végezzük a telepítést, a telepítendő terület megválasztásánál nem szabad arra gondolni, hogy oda telepíték, ahol éppen olcsó földet

kapok, hanem szigorúan mérlegelni kell a viszonyokat, hogy az illető telep a boldogulás előfeltételeivel rendelkezik-e. Legkönnyebb ez, az úgynevezett gazdálkodó telephelynél, amelynek tulajdonosa búza, rozs, kukorica és más könnyen elhelyezhető termelvények előállításából is megélhet. Legföljebb az alföldi nagy határokban eszközendő telepítésekénél kell *tanyai központok* létesítéséről, gondoskodni. Ha ily telepek számára gazdakört, hitel-szövetkezetet és fogyasztási szövetkezetet szervezünk a gazdasági szaktudás, az üzemvezetés, a hitel- és az anyagbeszerzés biztosítására: teljesen rávezettük azokat a boldogulás útjára. Sokkal nehezebb a kertész-telepek létesítése. Ezeknél az öntözés kérdése és a talaj minémúsége, továbbá a piac közelsége döntő szempont. De ez még csak a települési hely kiválasztása s ha a kertésztelep létrejött, a telepítőnek kell gondoskodnia a gazdálkodó telephely főntemlített intézményein kívül a jó közlekedésről, nehezebben beszerezhető gazdasági gépekről, a palántanevelés közös végrehajtásáról, közös értékesítésről stb. Egyáltalán a kertészkedő és a mezőgazdaság kisebb ágaival foglalkozó telepek elhelyezése és állandó vezetése a legnehezebb probléma, már pedig a mi tökeszegény viszonyaink között ennek van legnagyobb jelentősége. Igaz, hogy ezzel szemben egyetlen más formája sem nyújt a rokkant-telepítésnek annyi hasznot a közlekedés és a közgazdaságszámára, mint az ilyen kerti telepítés. Ezek a telepek ugyanis állandó felügyelet és irányítás mellett működvén, a gazdasági haladásnak valóságos melegágyai. Egyetlen más telephely sem adja vissza a befektetett tőkének olyan magas %-át elsősorban a rokkantak" másodsorban pedig a telepítő városok vagy egyesületek számára, mint éppen ez a telepítés. Éppen ezért a mi sajátos viszonyaink között különösen az alföldi gazdavárosoknak, de magának a székesfővárosnak is azt ajánlhatom, hogy kiskertes családi házak mellett, amelyek az örökbérleti jog alapján átengedett telkeken az iparos, kézműves és hivatalnok-rokkantak számára létesítendőek, kapcsolatban a városi közlekedésügy megfelelő fejlesztésével: ezeknek a kisebb kertészeti telepeknek létesítését karolják fel. Igaz ugyan, hogy a külföldi sablon mást mond. Bécs város tudniillik, nagy földadománnyal, 500.000 koronát kitevő telepítési alappal és egymillió koronáig terjedő szavatosság vállalásával elsősorban ilyen kicsiny lakásokat akar teremteni, hogy a rokkantak, akikhez a belbetegeket is számítja, ne érezzék a bércaszárnyában való lakás terhét. De már Bécs is gondol a baromfityenyésztésre, kecsketartásra és kertészkedésre, bár természetesen nem a piaci termelés, hanem a rokkant-család ellátása okából. Magyarország mezőgazdaságszámára. Tulajdonképeni városai is elsősorban nem fogyasztók, hanem termelők, azok rokkantjai számára tehát a gazdasági munkásházak nagyobbarányú létesítése nem jelent oly mértékben segítséget, mint küldöldön az ipari rokkantaknak a családház. Ezzel szemben Kecskemét város gazdasági telepítései,

ahol 2-3 holdas, kertnek alkalmas parcellatulajdon mellett, 5-10 holdas bérlet támogatja a települő munkást, továbbá a szegedi bérföldeken üzött szőlőkultúra és paprikatermelés bizonyítja, hogy a földművelő kisemberen gyökeresen csak a piaci termelés segít *s így az alföldi gazdavárosok rokkantjait nem a családi ház, hanem a kertészeti telephely képes jobb sorshoz juttatni.* Viszont a székesfőváros, és ugyané szempont alá esnek az ipari városok is, mint Pozsony, Temesvár, Kolozsvár, Kassa stb. a rokkanttelepítésnek ezt a közbülső formáját saját élelmezésük érdekében valósíthatják meg. Fia e városok, illetőleg az általuk életrehívandó rokkanttelepítő társulatok gazdasági szempontoktól vezetettve, 50-60 kilométeres körzetben tehenészettel, baromfityénészttel, zöldségtermeléssel stb. foglalkozó rokkant telephelyeket létesítenének s ellátnák ezeket gazdasági eszközökkel, hitellel és az általuk fizetendő járadék fejében in natura szednék be a terményeket, soha többé olyan nehéz helyzetbe nem jutnának az élelmiszer-szükség miatt, mint aminőket most kell átélniök.

A családi házak és kertvárosok létesítése irányítás és igazgatás szempontjából sokkal könnyebb, mint a gazdasági telepeké, akár kiskertes egyes lakásokat, akár bérkaszárnnyákat létesít is a telepítő. Itt csak az általános építési, egészségügyi szabályok betartására kell gondolni s arra, hogy a telep közlekedési és élelmezési viszonyai rendezettek legyenek. Az önálló iparosok számára pedig a műhelyen kívül az értékesítés lehetőségéről is a telepítő gondoskodik, valamint az olcsó motorikus erőről (gáz, villany).

A hadirokkantak telepítésének keresztülvitelénél figyelembe veendő végül az a szempont is, amit a német Bodenreformerek állandóan hangoztatnak, hogy a telepet nem azért létesítik a rokkantak számára, hogy utóbbiak vagy mások a telephelyet nyereszedési célokra használják fel. Épen ezért a törvényhozásnak nemcsak arról kell gondoskodnia, hogy a földet a rokkant megkaphassa és ebből a célból a járadékbirtok, az örökbérlet intézménye nálunk is meghonosítsák, továbbá, hogy a Magyarországon forgalomba kerülő birtokoknál az állam, illetőleg a községek és közhasznú hitelintézetek a rokkanttelepítés céljaira elővételi jogot nyerjenek, hanem intézkedni kell az iránt is, hogy a rokkant telephelye sem eladható, sem feldarabolható, sem más telekkel egyesíthető ne legyen, az örök joga egy örökre korlátoztassék, hatóság és a feleség beleegyezése nélkül megterhelése egyáltalán ne s ezzel is csak bizonyos határig engedtsék meg. Mindezek szankciója gyanánt a telepítőtársulat visszavásárlási jogát kell törvénybe iktatni, természetesen megfelelő állami ellenőrzés mellett.

Még csak egy kérdés tárgyalása van hátra. Az t. i., hogy mi-féle szervek végezzék a rokkantak telepítésének igen nehéz és a telepítés aktusával be nem fejeződő, hanem évek hosszú során át tartó irányítását és gondozását. E tekintetben legfontosabb, de egyszersmind a legnehezebb feladat az, amire *Mailáth* gróf úr

önagyméltósága elnöki megnyitójában utalt, hogy miként lehet az *állam és a társadalom* segítõmunkáját helyes összhangzásba hozni, hogy sem erõ-szétforgácsolás, sem pedig hatásköri összeközések és ennek következtében elkedvetlenedések ne történjenek. A rokkanttelepítéssel járó széleskörû akciónak vannak olyan feladatai, amelyekben az államhatalom beavatkozása nélkül bajos eredményeket elérni. Ezek közé nemcsak törvényhozási intézkedések-tartoznak, hanem bizonyos pénzügyi és általános gazdaságpolitikai teendõk is. Az állami birtokok egyrészenek felhasználásán kívül legfontosabb a záloglevelek piacképességének biztosítása, a mely természetesen csak a pénzügyintézetek közremunkálásával lehetséges, de a kezdeményezõ, szervezõ és esetleges támogató szerepét az államnak kell vállalnia. Ugyancsak az állam feladata megteremteni az országos rokkanttelepítési alapot, mint az akciónak közvetlen pénzügyi szervét. Azokról a feladatokról, a melyeket a rokkantügyi hivatal vállalt magára, tudniillik a gyógykezelés, protézisekkel való ellátás, a rokkantak oktatása és a rokkantaknak munkába helyezése stb. nem szólunk, mert ez *res judicata*. A rokkantak telepítésére vonatkozólag azonban ismételten figyelmébe ajánljuk az illetékes tényezõknek azt a tapasztalati igazságot, hogy az állammal szemben a telepések és az adósok kötelezettségeiket általában nem valami szigorúan fogják fel, s így a rokkantak, özvegyek, árvák járadékával és nyugdíjával amúgy is eléggé megterhelt államnak jól meg kell gondolnia, hogy vájjon a rokkanttelepítés súlyos terhét merje-e még magára vállalni vagy sem. Mert ne gondolja senki, hogy ha az állam egy-két rokkanttelepet létesítvén, néhány száz vagy néhány ezer rokkanttal szemben kegyet gyakorol, hogy ezt maguk a jótéteményt élvezõk is nem jog gyanánt fogják tekinteni, de még inkább azok, akiknek a támogatásból semmi sem jutott. A társadalmi akciónak, a melyet természetesen az állami gondoskodásnak ki kell egészítenie, éppen az a nagy elõnye utóbbi fölött, hogy véges erejével mindenki tisztában van, s így vele szemben túlzott követelésekkel senki fel nem lép. Ma a rokkantak számát hozzávetõleg sem lehet még megállapítani, tehát minden e téren elkövetett számítási hiba az állami rokkanttelepítésnek több millió kiadást jelenthet. Viszont a rokkanttelepítés ügyét addig függõben tartani, a míg az állam minden egyes rokkantnak adható segítség mérvérõl tájékozódik, teljesen lehetetlen. Ha valahol, úgy itt igaz a tétel, hogy kétszeresen ád, a ki gyorsan ád. De ha az állam nem is vállalja magára a rokkanttelepítés ügyét, szükséges, hogy úgy az állami rokkantügyi hivatal, mint minden más, illetékes hatóság intenzíven foglalkozzék a társadalom akciójával, annak konkrét intézkedéseit irányítsa, ellenõrizze, megbírálja, sõt a rendelkezésre álló anyagi erõvel annak hézagait hasznosan kitöltse. Ez a feladatkör azonban munkában és terhekben csak tizedrésze annak, mintha az állam maga akarná az egész akció végrehajtani.

Lehetséges lenne még az állami segítséget valamely pénzügyi intézményre ruházni s úgy, mint az állam legújabb birtokpolitikai akcióit ezzel a félig hivatalos, félig vállalati szervvel lebonyolítani. A tapasztalás azonban azt igazolja, úgy nálunk, mint a külföldön is, hogy az ilyen erősen központosított akció túlságosan drága és eredményei nagyon is kétségesek. A helyi viszonyokkal nem ismerős távoli központ nemcsak sokat költ az aminisztrációra, túlságosan nagyok az úti- és ellenőrzési költségei, hanem ezenkívül drágán vásárolja a földet és azt sem képes megbírálni, hogy alkalmas-e a megszerzett terület telepítésre, vagy sem. Ez a gondolat vitte reá a németeket, hogy az állami támogatást ne közvetlenül a feleknek, hanem kisebb, a helyi viszonyok szerint alakult Landgesellschaftoknak adják továbbítás céljából. Ha már maga a telepítés is ilyen nehéz gazdasági művelet, még százszorosabban nehéz a rokkantak birtokhoz juttatása, mert hiszen ennél nemcsak a föld minőségét, értékét, hanem a csökkent munkaképességű telepes boldogulásának feltételeit is pontosan mérlegelni kell. Erre pedig más nem képes, csak a helyi viszonyokat jól ismerő, de emellett anyagi felelősséggel szavatoló altruista intézmény. Ezért kívánnám én a rokkanttelepítés valódi szervévé a helyi rokkanttelepítő társulatokat tenni, amint ezt főntebb részletesebben kifejtettem volt. Ezeknek a társulatoknak sajátos szervezete a gazdasági és szociális szempontok egyenlő figyelembe vételét biztosítja. Anyagi felelősség nélkül dolgozó társadalmi, jótékonyági vagy gazdasági egyesület, minden alkalommal optimisztikusan látja a helyzetet, a nyereségre dolgozó pénzügyi intézmény pedig túlságosan pesszimista a nincstelen, vagy kevés vagyonú rokkanttal szemben. Ez a szervezet, amelyet egyébként – ha az osztrák lapok közléséből helyesen lehet ítélni – Ausztriában is elfogadtak, a két vezető szempontot a helyes középúton egyesítené, módot nyújtana úgy az államnak, mint a helyi hatóságoknak is a közremunkálására s így a mi szerény viszonyaink között a relatív eredmény aligha lenne kisebb, mint Németországban.

A vidéki rokkanttelepítő társulatoknak pénzügyi központja az országos rokkanttelepítési alapot kezelő intézet volna. Emellett azonban, úgy miként ez Németországban és Ausztriában is történt, szükség lenne egy *társadalmi és agitációs központra is*, amely a rokkantak telepítésének propagálását magára vállalná és ennek a nagy nemzeti kötelességnek teljesítése érdekében a hatóságokat, társadalmi egyesületeket, nagybirtokosokat reá bírná, hogy a rokkanttelepítés ügyét földdel, tőkével és garancia-vállalással támogassák. Ebből a célból a kérdés egészét és részleteit tanulmányozná, javaslatokat és megkereséseket intézne a kormányhoz, az országgyűléshez és minden illetékes tényezőhöz, végül buzdító röpiratokat, tanulmányokat, újságcikkeket tízezerszámra küldene szét az érdeklődőknek, lapoknak stb. A németországi agitáció nagymestere *Damaschke Adolf* a vezetése alatt álló Boden-

reformerek egyesületét állította a nagy cél szolgálatába. Maga is városról-városra jár, felvilágosít, buzdít, lelkesít és ennek a munkának eredménye, hogy a Németbirodalmi rokkanttelepítő-bizottság tagjai sorába eddig majdnem 3000 testület lépett be tagul, köztük a magyarországi szász egyesületek is, továbbá Ausztriában a német nyelvterületek egyesületei. Ausztriában szintén nem régen alakult *Klein Ferenc* volt osztrák igazságügyi miniszter elnöklete alatt ilyen birodalmi rokkanttelepítő-bizottság, amelynek irodai munkáját egy meglévő egyesület, a lakásreformerek egyesülete vállalta magára.

Az előjelekből ítélve ez sem fog kevesebb eredménnyel dolgozni, mint a Damaschke-féle bizottság.

Hazánkban szintén feltétlenül szükség lenne a rokkanttelepítés társadalmi részének eredményes intézése céljából egy országos szerve. Ebben megegyezik minden illetékes tényező. Viszont az is kétségtelen, hogy erre a célra új egyesületet alkotni, céltalan kiadást jelentene. A rokkantak érdekében kifejtendő energia túlnyomó részét nem szabad egy új egyesületnél feltétlenül szükséges új összeköttetések létesítésére elforgácsolni, ami, ha vidéken egyáltalán lehetséges, hosszú időt vesz igénybe s így a gyors segítségnek határozott ellentéte. Németországban, az egyesületek hazájában, ahol még a kormányakciókat is társadalmi formába öltöztetik, ezért nem szerveztek új egyesületet, hanem csupán bizottságot, amelynek ügyvezetését a Bodenreformerek kipróbált és szakavatott egyesületére ruházták; Ausztriában is ezért társult a lakásreformálók egyesületével az országos bizottság és nem alkotott teljesen új szervezetet új tagdíjjal, új tisztviselő karral, stb. Természetes azonban, hogy a végrehajtó testület és a szervezőbizottság nem azonos testületek, a bizottság csupán az egyesület szerveire, irodájára támaszkodik, de annak munkájában olyanok is részt vesznek, akik az ügyvivő egyesületnek nem is tagjai.

A *Magyar Gazdaszövetség* a háború kezdete óta foglalkozik a mezőgazdasági rokkantak elhelyezésének kérdésével. Mozgalmat is indított ebben az irányban és lépései addig a mértékig, ameddig a társadalmi akció mai keretei terjedhetnek, elég sikeresek voltak.

A falusi élet társadalmi szerveivel évek hosszú során át összeköttetést tart fenn, sőt ezeknek túlnyomó része tagjai sorába tartozván, amint ezt gazdaggyűlései bizonyítják, azok irányítására nagy befolyása van. Ha tehát a rokkantak telepítési ügyét munkaprogramjába veszi és ezzel a kérdéssel, úgy mint Németországban a Bodenreformerek, Ausztriában pedig a lakásreformerek, szakszerűen akar foglalkozni, ezt a siker legtöbb reményével teheti, és a bizottság, amely Magyarországon a rokkantak telepítési ügyében, társadalmi úton országos akciót fog megindítani, a Magyar Gazdaszövetséggel karöltve munkálkodván, semmivel

sem fog gyöngébb társadalmi szervre támaszkodni, mint szövetséges társaink hasonló egyesülése.¹

¹ Az előadás megtartása óta, részben annak hatása alatt, *Apponyi* Albert gróf és *György* Endre javaslatára, de legfőként *Prohászka* Ottokár székesfehérvári püspöknek a rokkantak telepítése ügyében a Magyar Gazdaszövetség közgyűléséhez beadott birtokpolitikai indítványa kapcsán a Magyar Gazdaszövetség gróf *Dessewffy* Emil elnöklete alatt rokkanttelepítés-ügyi bizottságot küldött ki, amelynek tagjai a következők: *Apponyi* Albert gróf, *Czettler* Jenő dr., *Dessewffy* Aurél gróf, *Gaál* Jenő dr., *Giesswein* Sándor, *György* Endre, *Korányi* Frigyes báró, *Meskó* Pál, gróf *Mikes* János, *Osztró-luczky* Miklós, dr. *Prohászka* Ottokár, *Papp* Géza báró, *Petri* Elek, *Rubinek* Gyula, dr. *Sebess* Dénes, gróf *Széchenyi* Aladár, gróf *Zichy* Rafael.

A bizottság érintkezésbe lépett az állami rokkantügyi hivatallal, kiegészítve magát ez ügy iránt érdeklődő egyesületek képviselőivel. Minden rokkanttelepítési ügyben felvilágosítást nyújt a Magyar Gazdaszövetség igazgatósága. (Budapest, IX., Üllői-út 25.)